

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

Nr. 3 - 19^e jaargang - september 2008

Ach en wee van de thuisbevalling – verslag van een debat

Levenslust en levenskunst – de dialoog komt op gang

Een Crohnjuweel voor Haptonomie

ELMED *Line*

De Elmed Line haptonomie behandelbanken zijn in samenwerking met haptonomen ontwikkeld en munten uit in gebruiksgemak en functionaliteit.

Vraag onze uitgebreide catalogus.

Haptonomie bank Standaard

2-Delig verstelbare bank. Afmetingen 80 x 200 cm. Hoogte incl. matras max. 95 cm. Compleet met speciale hapto-matras.

Haptonomie bank 2-delig elektrisch

De uitvoering van deze bank is geheel gelijk aan de Standaard bank, echter met voet- of handbediening naar keuze; elektrisch of hydraulisch in hoogte verstelbaar. Compleet met speciale hapto-matras.

ELECTRO MEDICO

Service en kwaliteit in dienst van uw praktijk.

Electro Medico Nederland bv
Pr. Marijkestraat 4 - 8, 2404 BC Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 47 50 41, Fax 0172 - 49 17 28
Mail verkoop@electromedico.nl
www.electromedico.nl

Redactioneel _____	Pagina 5
<i>Cecile den Herder</i>	
Achtergrond	
Ach en wee van de thuisbevalling _____	Pagina 7
<i>Mariette Bogaers</i>	
Voor u gelezen _____	Pagina 9
<ul style="list-style-type: none"> • <i>De (op)gave van het ongewenste – Monique Goldenbeld</i> • <i>Verpleegkunde en presentie, een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg - Andries Baart en Mieke Grypdonck</i> • <i>Scriptiebesprekingen</i>	
Uit de praktijk	
Een Crohnuweel voor Haptonomie _____	Pagina 17
Onthulling plaquette ter ere van Anna Terruwe _____	Pagina 20
<i>Cecile den Herder</i>	
Van het Kenniscentrum _____	Pagina 21
<i>Margriet van Andel en Els Plooi</i>	
Ingezonden brief _____	Pagina 23
Agenda _____	Pagina 31

FysioLogic

Voor de mens in de praktijk

Wat LogicData onder de naam FysioLogic® ontwikkelde als software voor fysiotherapeuten die behoefte hebben aan een soepelopende administratie, is inmiddels uitgegroeid tot een **breed softwarepakket voor de gehele paramedische sector...**

...omdat

- LogicData in haar 25-jarig bestaan niet heeft stilgestaan.
- LogicData het belangrijk vindt, dat (para)medici hun tijd optimaal kunnen besteden aan hun kerntaken.
- LogicData het belangrijk vindt, dat (para)medici hun tijd en goede humeur niet moeten verliezen in een omslachtige en tijdrovende administratie.
- LogicData vindt, dat het niet moet uitmaken of een praktijk uit één of meerdere behandelaars bestaat.
- LogicData vindt, dat haar software ook zonder cursus toepasbaar moet zijn.

FysioLogic® is verkrijgbaar in twee versies:

- **FysioLogic® Basic** voor een eenvoudige praktijk.
- **FysioLogic® Plus** voor de grotere praktijk. FysioLogic Plus is ook interdisciplinair toepasbaar en daarmee bij uitstek geschikt voor groepspraktijken of medische centra en in een netwerk.

*Vraag gratis
en vrijblijvend
een persoonlijk
advies aan*

LogicData

Hof van Hoornwijk
Laan van Zuid Hoorn 51
2289 DC Rijswijk (ZH)
T 070 415 25 83
F 070 415 51 19
I www.logicdata.nl
E info@logicdata.nl

Al 25 jaar een begrip

LOGICDATA
ADVIESBURO - AUTOMATISERING

COLOFON

Uitgave

Stichting Haptonomisch Contact
KvK Utrecht 30181509
ISSN 0929-7723
www.haptonomischcontact.nl

Voorzitter Stichting

Paulien Pinksterboer, tel.0251-210707
voorzitter@haptonomischcontact.nl

Redactie

hoofdredacteur@haptonomischcontact.nl
Daniëlle van den Berg, (035) 5417782
Cecile den Herder, (035) 5416609
Wim Laumans, (035) 6561690
wimlaumans@haptonomischcontact.nl
Mariette Bogaers

Redactieadres

Prof. van Vollenhovenlaan 7
3741 DH Baarn

Abonnementen en advertenties

Van der Veer Media
Tel. 035 5254558
Fax 035 5254652
vanderveer.media@hetnet.nl
Mob. 06 53610773

Uitgever

Wim van der Veer,
Blaricum

Prijs

Euro 27,50 per jrg. voor 4 nrs.

Kopijsluiting

decembernummer 2008: 31 oktober 2008
maartnummer 2009: 31 januari 2009

Kopij

Haptonomisch Contact verschijnt vier keer per jaar. Aan haptonomie gerelateerde artikelen, meningen, praktijkervaringen, informatie en nieuws kunt u sturen naar het redactieadres; indien mogelijk graag per e-mail. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit tijdschrift berust bij de redactie. Zij behoudt zich het recht voor om in overleg met betrokkene kopij in te korten of niet te plaatsen. De auteur blijft eindverantwoordelijk voor de inhoud van zijn/haar geschrift.

Losse nummers verkrijgbaar na overmaking van € 9 op bankrekeningnr. 97.13.66.497 t.n.v. Van der Veer Media, Blaricum. (Studenten)kortingen zijn onder bepaalde voorwaarden mogelijk.

© Alle rechten voorbehouden.
Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming. Bij plaatsing na toestemming van de redactie dient Haptonomisch Contact te allen tijde als bron vermeld te worden.

Webdesign en onderhoud

webmaster@haptonomischcontact.nl

Dit blad wordt gedrukt op 130 grams
Biotop chloorvrij papier.

Voor u ligt een rijk gevuld nummer van *Haptonomisch Contact*. Veel praktische voorbeelden dit keer van wat de haptotherapie en een haptonomische manier van werken kunnen bijdragen aan de gezondheidszorg.

Zo is er het prachtige vraaggesprek met Roben Willems over leven met de ziekte van Crohn, een chronische darmziekte. Het interview kwam tot stand naar aanleiding van de première van de film *Crohnjuwelen*, waarin patiënten videodagboeken presenteren. Meer nog dan een vraaggesprek is het een uitwisseling omdat ook de interviewster de ziekte van Crohn heeft en zij bovendien haptotherapeute is.

Daan Tijn ging voor u naar de presentatie van het boek *Verpleegkunde en presentie, een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg*. In zijn artikel bespreekt hij het boek en vergelijkt hij de verschillende definities van het begrip *presentie*.

In twee scriptiebesprekingen komen respectievelijk de rol van haptotherapie bij het omgaan met diabetes en bij de begeleiding van mensen met een verstandelijke handicap aan de orde. U vindt ze in de rubriek *Voor u gelezen*. In dezelfde rubriek het boek *Opgave van het (on)gewenste*, een relaas over chronische pijn na turnen op topniveau. Met de dagelijkse beelden van de Olympische Spelen nog vers in ons geheugen is dat een wel heel actueel onderwerp. Ook hier is een rol weggelegd voor de haptotherapie.

Naast al deze praktijkvoorbeelden is er in dit nummer ook plek voor uitwisseling van ideeën en debat. In haar bespreking van het nieuwe boek van Frans Veldman reageert Coos Stolper om te beginnen

op het artikel van Mia van Luttervelt in het vorige nummer van *Haptonomisch Contact*, waarna zij een eigen inleidende beschouwing op *Levenslust en levenskunst* presenteert. In een bijdrage van Mariette Bogaers leest u over een debat dat plaatsvond over de zogenaamde ‘ketenzorg bij zwangerschap en geboorte’ naar aanleiding van het ‘hoge’ sterftecijfer bij geboortes in Nederland.

Uiteraard vindt u achterin dit nummer de bijdrage van het Kenniscentrum Haptonomie en de Agenda met daarin activiteiten voor de komende maanden.

Wij wensen u veel leesplezier en verwelkomen nieuwe ideeën, wensen en kopij.

De redactie

Aanvulling:

In het redactioneel van HC nr. 2 werd Wim Laumans aangeduid als initiatiefnemer van het Symposium Haptonomie 2006. Ere wie ere toekomt, zoals een van onze lezers meldde: het was een initiatief van meerdere mensen, waaronder ook Gert Klabbers die tevens de organisatie op zich nam.

Ach en wee van de thuisbevalling

Mariette Bogaers

Verslag van het debat over ketenzorg rond zwangerschapsbegeleiding en geboorte

Op 19 mei vond er in Lux te Nijmegen een debat plaats met de titel ‘Ach en wee van de thuisbevalling’. Sprekers waren Marlies Rijnders, onderzoekster bij TNO, Angela Verbeeten, praktiserend verloskundige en vice-voorzitter van de KNOV (organisatie van verloskundigen) en Jan Nijhuis, hoogleraar gynaecologie.

Aanleiding voor het debat waren de artikelen die de afgelopen maanden in de media verschenen zijn over het hoge sterftcijfer bij bevallingen in Nederland. In het artsenblad *Medisch Contact* schreven de gynaecologen Gerard Vissers en Eric Steegers dat goede 24-uurszorg in ziekenhuizen dit hoge percentage in Nederland zou kunnen voorkomen. Over de precieze cijfers wordt overigens nog gesteggeld, maar Nederland staat binnen de EU op de 15e plaats voor wat betreft zuigelingensterfte, zo blijkt uit onderzoek in 2004.

Angela Verbeeten, haalde tijdens het debat het belangrijkste verwijt aan dat in deze discussie naar voren komt: ‘Gynaecologen suggereren dat de oorzaak bij de eerstelijnszorg rond bevallingen ligt, de verloskundigen dus.’ Ten onrechte vindt Verbeeten. Desondanks voelt ze de noodzaak het sterftcijfer te relativieren. Verbeeten: ‘Het getal is te hoog, want elk overleden kind is er een te veel. Maar hoog is het niet en niet hoger dan in andere EU-landen. Zo worden overlijdenstijdstippen van kinderen niet genoteerd. Of de sterfte veroorzaakt werd door de bevalling staat dus niet vast, daar is meer onderzoek voor nodig.’

Nijhuis zegt in zijn reactie dat dit een typisch Nederlandse reactie is: ‘Nederland is weinig kritisch naar zichzelf, en men zegt meteen dat de cijfers niet kloppen. Daardoor wordt er niet gekeken wat er gedaan moet en kan worden om dit cijfer naar beneden te brengen. De urgentie van het probleem moet meer worden ingezien.’ Als oplossing voor het probleem wordt vaak genoemd dat er een betere zorgketen (samenwerking) moet komen. Dit houdt in dat er een goede overdracht is, dat de posities en verantwoordelijkheden helder zijn en dat de dossiervorming op elkaar moet worden afgestemd.

Een van de oplossingen die men aandraagt, is het tijdig screenen van de foetus. Dit doet Verbeeten opmerken dat hoe meer je screent, hoe meer je tegenkomt. Ze benoemt dat risicomijding in de gezondheidszorg een hoog streven is. Hier kun je vraagtekens bij zetten. Een ander uitgangspunt zou kunnen zijn om gezonde kinderen

uit het ziekenhuis te houden. Want de kans op ziekte door infectie is in een ziekenhuis heel groot.

Tijdens het debat vraag ik me af wat de haptonomische kennis rond zwangerschapsbegeleiding zou hebben kunnen bijdragen aan dit debat, waarin toch wel sterk vanuit een medisch-technisch model wordt gekeken. Er wordt veel gepraat over, en ik hoor welgemeende zorg rond het te hoge sterftcijfer, maar ik mis de stem van de ouders. Het lijkt alsof de ouders, en met name de moeder, overgeleverd is aan de deskundigen. Hierdoor treedt krachtverlies op.

Toch vormt het debat een goede aanleiding om na te denken over de vragen waarmee een aanstaand ouderpaar te maken krijgt. Deze vragen kunnen ook gesteld worden tijdens de haptonomische zwangerschapsbegeleiding. Hoe veilig is bijvoorbeeld thuis bevallen, en hoe veilig is het ziekenhuis? Is de thuisbevalling een verrijking en hoe is dat in jouw situatie? En dan is er nog de kwestie van pijn lijden. Wat kun je hierin (ver)dragen? Ook is het belangrijk om het ouderpaar goed te informeren, bijvoorbeeld door te vertellen dat van alle geboortes van het eerste kind 60% in het ziekenhuis plaatsvindt. Dit omdat er tijdens de geplande thuisbevalling complicaties optreden die leiden tot een haastige gang naar het ziekenhuis.

Misschien is het een idee dat er vanuit de VHZB nagedacht wordt over de rol van haptonomische zwangerschapsbegeleiding in de voorgestelde keten van zwangerschapszorg.

Mariette Bogaers is haptotherapeute met een eigen praktijk in Cuijk en redacteur van *Haptonomisch Contact*.

Voor u gelezen

De (op)gave van het ongewenste – Monique Goldenbeld

Boekbespreking door Mia van Luttervelt

‘Dit is zowel een praktisch als een spiritueel boek,’ schrijft Hans Korteweg in zijn voorwoord. ‘Het is het verslag van een lijdensweg die een geestelijke zoektocht bleek te zijn en het is tegelijkertijd een soort doe-het-zelf-boek, dat een schat aan nuttige tips en raadgevingen biedt.’ In 24 themastukjes schrijft Monique in eenvoudige taal en soms op confronterende wijze over haar weg van chronische pijn, ziekte en gehandicapt zijn na een tienertijd van topturnen. Het is een boekje over de onvoorspelbaarheid van het leven, over het ongewenste en het onmogelijke, over de omgang met het lot en de liefde. Monique schrijft niet over gelukkig worden of over oplossingen, maar over omgaan met dát wat er is.

Het boek is opgedragen aan haar man Olaf, haptotherapeut, Moniques grote liefde. Dat is meteen de reden dat wij dit boek in *Haptonomisch Contact* bespreken: het boek ademt haptonomie en affectiviteit onder zeer zware omstandigheden. De schrijfster meldt dat zij zich ‘voller, levendiger, rijker, tevredener en gelukkiger dan ooit’ voelt. Haar handicap en ziekte hebben niet één specifieke naam. Zelf noemt ze het een kapotte rug, waaraan van alles mis is. Zeven zware rugoperaties hebben ervoor gezorgd dat ze geen verlamming meer heeft, maar wel een derde stoma. Ze lijdt aan ondervoeding wegens ernstige darmbeschadigingen, heeft altijd veel pijn, gevoelsstoornissen en een verminderde kracht in haar beenspieren.

‘Zoals zoveel mensen dacht ik vroeger dat het leven maakbaar is. Als me iets overkwam, deed ik er alles aan om de situatie te veranderen. Voor mij geen ongewenste zaken want dan ging ik hevig in verzet. Nu weet ik beter; het leven is beslist niet maakbaar. Ik wil het ongewenste nog steeds niet, maar ik ben niet meer bezig met verzet. Ik kijk hoe ik het beste kan omgaan met wat er is. Wat dat betreft is mijn wil wezenlijk veranderd. Daarover schrijf ik. Over de uitdaging en beleving van het gehandicapt en ziek zijn. Over het omgaan met chronische pijn. En tijdens het schrijven raakte ik steeds enthousiaster en meer vervuld. Nooit gedacht dat schrijven zo inspirerend en fijn kan zijn. (...)

Tijdens mijn zoektocht ben ik veel te weten gekomen over mezelf. Een aantal dingen zijn me in mijn leven overkomen, maar voor een deel creëer ik mijn eigen leven. Ik ben zelf verantwoordelijk voor de antwoorden die ik geef op wat het leven brengt. Die verantwoordelijkheid moet ik ook nemen. Pas dan lééf ik in plaats van dat ik me láát leven. In die zin is verantwoordelijkheid nemen een actieve beweging. Ik pak mijn lot, mijn handicap en ziekte op zoals ze zijn, met alles erop en eraan.

Dat betekent ook dat ik de confrontatie met het ongewenste en het ongemak dat hierbij hoort, niet uit de weg ga.'

Ik heb dit boek met veel respect gelezen. Het is een boek dat veel stof geeft om herhaald te proeven en te smaken. De omslag van het boek wordt gesierd door een foto van de schrijfster. Het boek bevat een begrippenlijst van gebruikte afkortingen van medische en revalidatietermen en een lemma haptonomie. Mijn enige kritiekpunt is eigenlijk dat ik door de thematische rangschikking van onderwerpen de chronologische volgorde van alle gebeurtenissen en medische ingrepen wat kwijtraakte. Hopelijk kan daar bij een volgende druk door een chronologisch overzicht in worden voorzien.

De (op)gave van het ongewenste - Monique Goldenbeld
2007, Free Musketeers, Zoetermeer ISBN 978-90-8539-899-8
paperback, 150 pp. € 16,95. Te bestellen via www.freemusketeers.nl

---

Verpleegkunde en presentie, een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg - Andries Baart en Mieke Grypdonck

Boekbespreking en verslag van de presentatie door Daan Tijn

Op het spoor gezet door het Kenniscentrum Haptonomie toog ondergetekende op 13 mei jongstleden naar Utrecht om de presentatie van bovengenoemd boek bij te wonen en om mogelijk antwoord te vinden op de volgende vragen:

1) Is dit een boek voor de literatuurlijst van de Opleiding in de Haptonomie en/of van de opleiding Haptonomie in Verzorgende Handen (v/h de opleiding klinische kinesionomie)?

met de achterliggende vraag:

2) heeft dit boek dat gaat over presentie, raakvlakken met presentie zoals de haptonomie dit begrip hanteert?

De tekst op de achterzijde van het boek maakt al veel duidelijk, ook over de inhoud van het boek:

'Presentie en andere vormen van aandachtige en menslievende zorg maken momenteel opgang: ze bieden theoretisch en praktisch een uitweg uit een al te bedrijfsmatig ingerichte en haastige zorg die bovendien met talloze regels en protocollen kort wordt gehouden. Daar gaat kwaliteit verloren die behouden blijft als zorg ook ontwikkeld wordt vanuit relationeel denken en de wil om werkelijk aan te sluiten bij het leven van wie op zorg is aangewezen.

Presente zorg is niet verstrikt in zijn eigen logica, maar biedt ruimte en is er ook op uit de ander te eren, te erkennen en te bergen in hartelijkheid.'

In dit boek onderzoeken prof. dr. Mieke Grypdonck (verpleegkundige) en prof. dr. Andries Baart (presentie) wat de presentie benadering kan betekenen voor de verpleegkunde en voor tal van verpleegkundige specialismen. Dat levert een fascinerende verkenning op: veel kan anders en beter. Maar dat vergt soms een grondige herbezinning, onder meer over de vraag waar het bij het vak verpleegkunde ook alweer om draait. Of wat lijden is en hoe de verpleegkundige zich daarop betrekken kan. Hoe hij/zij nabij kan zijn en kan verplegen vanuit begrip voor iemands leefwereld, cultuur en verlangens zonder de harde eisen van het vak terzijde te laten.

Dit is een boek voor wie nadenkt over het vak van verpleegkundige, voor docenten, opleiders, voor gevorderde verpleegkundigen, voor onderzoekers; voor allen die niet per se langs de gebaande paden wensen te lopen.

Met bovenstaande is de eerste vraag beantwoord: dit boek is geschreven voor verpleegkundigen en verdient mijns inziens dan ook een plekje in de initiële en de vervolgopleidingen verpleegkunde.

Verder stellen de schrijvers: 'Verpleegkunde en presentie biedt een manier om naar de verpleegkundige praktijk te kijken en vraagt de lezers als het ware 'mee te kijken' en zich deze manier van kijken eigen te maken, ermee te experimenteren en te bezien wat het hun brengt. Het is nadrukkelijk geen nieuwe theorie van de verpleegkunde, noch een nieuw 'model' voor de verpleegkundige praktijk.' Het boek introduceert de presentie-theorie van prof. dr. Andries Baart als toepasbaar en wenselijk in (ook) het vakgebied verpleegkunde.

In en vanuit de haptonomie leiden we echter niet op in het vak verpleegkunde. Dit boek hoort daarmee ook niet thuis in 'onze' opleidingen (het staat overigens wel in de bibliotheek van de Academie voor Haptonomie). Een wezenlijk inhoudelijk argument daarvoor betreft de betekenisgeving (begrip, inhoud, reikwijdte) van het woord presentie.

En daarmee kom ik voor het beantwoorden van de tweede vraag eerst op de volgende vraag:

Wat wordt bedoeld met presentie?

Deze vraag is heel wat minder eenvoudig te beantwoorden. In hun inleiding bij de presentatie van het boek en ook in het boek zelf, gebruiken de schrijvers veelvuldig de termen 'presentie-beoefening' en 'het verlenen van presente zorg:'

‘Presentiebeoefening is een ‘manier van doen’ die wij als volgt zouden willen omschrijven: een praktijk waarbij de zorggever zich aandachtig en toegewijd op de ander betreft en met hem interageert, zo leert zien wat er bij die ander op het spel staat – van verlangens tot angst – en die in aansluiting daarbij gaat begrijpen wat er in de betreffende situatie gedaan zou kunnen worden en wie hij/zij daarbij voor de ander kan zijn. Dat is een manier van doen die slechts verwezenlijkt kan worden met gevoel voor subtiliteit, vakmanschap, met praktische wijsheid en liefdevolle trouw.’

Omdat deze boekbespreking niet de geschikte plaats is om de presentie-theorie van prof. dr. Andries Baart te bestuderen en uiteen te zetten, verwijs ik u voor meer informatie hierover door naar www.presentie.nl. Het is echter wel duidelijk (geworden) dat het begrip presentie zoals hier gebruikt, een andere inhoud heeft dan de inhoud en de betekenis die de haptonomie eraan geeft. Prof. dr. Andries Baart ziet presentie (als theorie en als model) als een beroepsmatige kwaliteit (overigens voor allen die zorg geven/verlenen), iets dat men in zijn werk gebruikt, waar men gebruik van maakt, iets dat men doet, of niet doet... als een vorm waarin zorg gegeven kan worden (en idealiter steeds gegeven zou kunnen worden). Letterlijk schrijft hij: ‘... punt is steeds dat presentie geen must is, maar een aanbod dat bescheiden gedaan wordt en dat geweigerd kan worden – precies die weigerbaarheid bestempelt het aanbod tot presentie.’

In de haptonomie gaat presentie (present-zijn) in de eerste plaats over de mens als persoon. Presentie is dan een zijnswijze (die natuurlijk meegenomen wordt in het doen en laten...) Ook Frans Veldman sr. heeft hierover veel geschreven. Zonder daar hier en nu uitvoerig op in te willen gaan, vond ik in zijn boek *Levenslust en levenskunst dat kortgeleden verscheen*, ter verduidelijking en vergelijking het volgende:

‘Op de wereld zijn = present-zijn te midden van en samen met anderen, i.e. (dat wil zeggen) in een situatie en in communicatie verkeren; zich tonen of openbaren door zijn aanwezig-zijn: zijn presentie. Present zijn betekent wanneer het een bevestigend zijn behelst, tegenwoordig zijn in de zin van Aanzijn en impliceert van nature een

zijn-met de ‘ander’, de medemens: de socius!’

Het contact, in wederkerigheid en wat daarin mogelijk is, is kenmerkend voor de haptonomie. Een vergelijking tussen het begrip presentie uit de haptonomie en de presentie-leer van dr. Andries Baart vereist echter een verdere verdieping en bestudering van deze stof. Wat we in ieder geval gemeen hebben is: we delen dezelfde missie met de schrijvers van bovengenoemd boek: een appel doen op menselijke(r) zorg, als tegenbeweging van de steeds meer toegenomen technische zorg, die ook nog eens gepaard gaat met zoveel aandacht voor allerlei protocollen etcetera. Wij allen bekommeren ons om de menselijke maat...

Verpleegkundigen die zich willen verdiepen en bekwamen in bedoelde menswaardiger zorgaanbieding, kunnen behalve bij de presentie-theorie ook terecht bij de haptonomie waar we hen meenemen in de overtuiging dat het van wezensbelang is dat de mens die onze zorg behoeft, als mens (persoon) wordt ontmoet, ‘heel’ wordt gelaten en niet op onderdelen wordt beschouwd en be-handeld.

Daan Tijl, voorheen verpleegkundige en leraar verpleegkunde, is haptotherapeut sinds 1996 en sinds 1992 docent aan de Academie voor Haptonomie te Doorn. Hij is verbonden aan de opleiding Haptonomie in verzorgende handen.

Verpleegkunde en presentie, een zoektocht in dialoog naar de betekenis van presentie voor verpleegkundige zorg - Andries Baart en Mieke Grypdonck
2008 - Uitgeverij LEMMA, Den Haag ISBN 978-90-5931-085-8
Paperback, 263 pp. € 30,-

Scriptiebesprekingen

Al sinds enige tijd lagen er twee scripties op de redactietafel waarvan een bespreking in *Haptonomisch Contact* eerder beloofd was. Het zijn twee mooie praktijkvoorbeelden van de rol van haptotherapie bij een specifieke doelgroep: bij cliënten met diabetes en bij mensen met een verstandelijke beperking.

Met up's en down's - Margriet van Anandel

In de scriptie *Met up's en down's* (okt. 2001) beschrijft Margriet van Anandel de meerwaarde die haptotherapie kan hebben bij de behandeling van een cliënt met diabetes.

In het ziekenhuis leert de patiënt hoe hij de suikerwaarde in het bloed moet meten. Op grond van deze waarde bepaalt hij hoeveel insuline hij zichzelf moet toedienen. Deze behandeling richt zich met name op het weten en meten. Maar een ziekte als diabetes is ingrijpend en chronisch, dit vergt emotionele verwerking. Hierin zijn fasen te onderkennen die componenten hebben van een rouwproces (ontkenning, marchanderen, boosheid, verdriet, aanvaarding). Aanvaarding is een proces waarbij iemand steeds meer mens wordt en steeds minder alleen patiënt.

Van Anandel wijst erop dat leven met diabetes daarnaast betekent dat iemand moet leren omgaan met angst. Er is altijd kans op een hypo (te lage suikerwaarde) of hyper (te hoge suikerwaarde).

In de casus rond Tomas beschrijft Van Anandel hoe Tomas leert zijn signalen vanuit het lijf waar te nemen en te voelen. Hoe beter Tomas gaat voelen, hoe meer hij verantwoordelijkheid kan nemen voor zijn leefwijze. Het fenomeen 'Grenzen' geeft hierbij veel inzicht. Tomas leert te vertrouwen op dat wat hij voelt. Hij neemt zichzelf serieus en geeft zichzelf ruimte. Tomas komt daarbij een patroon tegen waarin hij zich bewust wordt van een schuldgevoel: hij moet zichzelf toestemming geven om iets te mogen. Dit thema wordt de kern van de vervolgbehandelingen. Willen en kunnen stoeien met elkaar. Maar ook de Tomas van voor zijn ziekte en de patiënt Tomas hebben nog wat uit te werken. Dit wordt mooi beschreven onder het kopje 'de anarchist en de kerkganger'.

De scriptie geeft een goede procesbeschrijving. Niet alleen het proces van Tomas wordt inzichtelijk, maar ook het proces van de therapeut. Tevens wordt helder dat de haptonomische benadering een goede aanvulling is bij het verwerken en dragen van het leven met een chronische ziekte. De gevoelde affectiviteit maakt dat een patiënt weer mens wordt.

(meer info: bibliotheek@haptonomie.nl)

Wat is jouw taal? Haptotherapie bij mensen met een verstandelijke beperking - Yvonne Harbers-Govers (2006)

Deze scriptie beschrijft het therapieproces van Ria, een vrouw met een verstandelijke beperking. De haptotherapeute werkt in de instelling waar Ria woont. De communicatie met de cliënten in deze instelling voor mensen met een verstandelijke beperking verloopt niet zozeer door het woord maar eerder non-verbaal. Cliënten reageren daarbij sterk vanuit het lust/onlust-principe en zijn minder afgeleid door allerlei gedachtes en normen. Tijdens het werken in de instelling is het belangrijk dat de therapie geïntegreerd wordt in het dagelijks leven van de cliënt en zijn overleg en rapportage onmisbaar.

Veel mensen met een verstandelijke beperking groeien op in een instelling. Ze krijgen te maken met wisselende verzorgers, hetgeen de afstemming vaak bemoeilijkt.

De nadruk op effectiviteit maakt bovendien dat de bewoner zich een ding voelt.

Hij sluit zich dan af voor gevoelens en ook voor aanraking. En in het verzorgen is aanraking nou juist onvermijdelijk. Als hierbij geen affectiviteit is, zal de cliënt zich terugtrekken in zijn lijf en er een eenzaam en leeg gevoel aan overhouden. De cliënt kan als reactie agressief gedrag gaan vertonen of juist heel passief worden. Harbers schrijft dat de toenemende nadruk op effectiviteit in haar instelling maakt dat cliënten meer gedragsproblemen krijgen.

Volgens Harbers doorlopen haar cliënten eenzelfde proces als 'gewone' mensen.

In het begin van de therapie is het opbouwen van veiligheid en vertrouwen van wezenlijk belang. In deze fase zijn regelmatige, korte behandelingen essentieel.

Meestal werkt ze in deze fase via de directe aanraking. Als het vertrouwen is opgebouwd, kan er naar binnen gevoeld worden: gevoelens worden geuit en het verhaal van de cliënt krijgt vorm. In de 3e fase wordt het overleg met de omgeving steeds belangrijker. De cliënt zal de omgeving nodig blijven hebben om dat wat in de therapie is beleefd en geleerd vast te houden. De afbouw van de therapie moet volgens Harbers samengaan met de opbouw van de omgeving.

Harbers maakt ook goed duidelijk dat het voortraject een wezenlijk onderdeel is van de therapie bij het werken in een instelling. Omdat de cliënt zelf weinig woorden kan geven, is de informatie van de omgeving heel belangrijk. Ook benadrukt Harbers dat de betrokkenheid van de begeleiders van wezenlijk belang is voor het welslagen van de therapie. Ze beschrijft hoe ze via overleg en workshops de begeleiders betreft bij de therapie en inzicht geeft in de haptische fenomenen. Zo kunnen zij aan hun eigen lijf ervaren dat affectiviteit zorgt voor meer effectiviteit.

Uit de casusbeschrijving wordt inzichtelijk hoe de presentie van de therapeut rust en ruimte geeft aan de cliënt. De (herkenbare) neiging om te veel te willen doen, maakt plaats voor er zijn. Via de aanraking krijgt Ria contact en gevoel voor haar eigen lijf. Steeds meer wordt verdriet zichtbaar. Ria verzacht en maakt meer contact,

het vertrouwen groeit. De volgende uitdaging is om de groepsleiding er meer bij te betrekken. Harbers nodigt een van de begeleiders uit om een video-opname te maken. Hierdoor kunnen de begeleiders zien hoe Ria contact maakt, en neemt hun eigen vooringenomenheid naar Ria toe wellicht af.

De scriptie geeft een bijzonder verdiepende kijk op de mogelijkheden van haptotherapie in een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking.

Harbers neemt een duidelijke plaats binnen de instelling in: zowel voor de cliënten is zij er, maar zeker ook voor de begeleiders.

(meer info: y.govers@sherpa.org)

Graag nodigen wij u als docenten / scriptiebegeleiders uit om scripties en werkstukken die een breder publiek verdienen naar de redactie van Haptonomisch Contact op te sturen. Op de website willen we op den duur een rubriek plaatsen waarin regelmatig aandacht wordt besteed aan voor ons vak interessante publicaties van studenten.

DE STICHTING HAPTONOMISCH CONTACT ZOEKT PER DIRECT:

Een betrokken eindredacteur M/V

De eindredacteur is verantwoordelijk voor:

- aansturen van redacteuren en freelancers
  - eindredactie van het tijdschrift
- contact onderhouden met vormgever en drukker
  - corrigeren van drukproeven

Wij vragen:

- warme en kritische betrokkenheid met de haptonomiewereld
- zo mogelijk enige ervaring met eindredactie of de bereidheid dat te leren
  - kunnen werken onder tijdsdruk
- goede beheersing van de Nederlandse taal

Een Crohnjuweel voor Haptonomie

Marije Merkus

Op 29 juli 2008 gaat een film in première over mensen die de ziekte van Crohn hebben. Zij houden voor deze film videodagboeken bij, hun verhalen geven informatie over hoe zij in het leven staan en met hun ziekte omgaan (zie verder op de website www.crohnjuwelen.nl). Een van de filmmakers, Roben, heeft begeleiding gezocht van een haptonoom en is bereid voor Haptonomisch Contact te vertellen wat de ziekte met hem doet en wat haptonomie daarin voor hem betekend heeft.

Als ik bij Roben thuis, op een ruim ingerichte bovenwoning aan de Rotte in Rotterdam kom, blijkt dat er nog een stukje film voor het project 'Crohnjuwelen' gemaakt moet worden. Sandra neemt daarom een groot gedeelte van ons gesprek op. Soms neemt ze zelf deel aan het gesprek, want ook zij heeft de ziekte van Crohn. Zelf ben ik gevraagd dit interview te doen omdat ik enerzijds haptotherapeut ben en anderzijds de ziekte van Crohn heb. Het gesprek wordt zo een rijke uitwisseling van ervaringen.

De ziekte van Crohn is een chronische darmziekte die zich kan uiten in het gehele spijsverteringskanaal, maar vooral ontstekingen geeft in maag, dunne en dikke darm. Bij veel patiënten is het nodig om operatief een stuk darm te verwijderen. Sommigen hebben een stoma, gebruiken infuus en/of sondevoeding, anderen kunnen met medicijnen verder.

We bespreken met zijn drieën wat kenmerkend is voor mensen die met Crohn moeten leven. Bijvoorbeeld: we hebben een bepaalde verhouding tot ons lichaam, bepaalde voeding of dranken verdragen we niet of slecht en andere zaken doen ons juist weer goed. Crohn is een ziekte waar je hoe dan ook dagelijks mee bezig bent en die op sommige momenten heel dominant aanwezig is. Een hoge pijngrens merken we ook alledrie op. En dat we lang doorgaan om sociaal te kunnen blijven functioneren en daarmee dus vaak over onze grenzen heen gaan. Dit laatste blijkt ook heel duidelijk uit Robens verhaal.

Roben (32 jaar) werkt fulltime als sportdocent op het speciaal onderwijs. Door zijn ziekte kan hij sinds dit jaar nog maar 4 dagen werken. Daarnaast is hij zanger in een band en speelt hij toneel. In 2002 is bij hem de diagnose gesteld, maar daarvoor ging het al langere tijd niet

goed. Vaak moest hij naar de huisarts, kreeg dan medicatie voor maagontstekingen maar dat hielp uiteraard niet. De arts stelde telkens de verkeerde diagnose en Roben ging maar door.

In 2002 was hij bezig met zijn afstuderen aan de HALO (Haagse Academie voor Lichamelijke Opvoeding), daarvoor moest hij in bepaalde vaardigheden examen doen. Tijdens het trainen voor deze vaardigheden vermeed hij een aantal oefeningen, want die deden te veel zeer in zijn buik en bekken. Maar tijdens het afstuderen zelf moest de buikdraai op de rekstok er natuurlijk toch van komen. Resultaat: overgeven, pijn, heel veel pijn. Roben slaagde, en kon direct door naar de internist. Daar bleek hij ernstige bloedarmoede te hebben, slechte bloedwaarden en ontstekingen. Roben moest een wel hele hoge pijngrens hebben (gehad).

In het najaar van 2007 heeft Roben weer een forse terugval gehad. Hij was ‘vel over been’ en dat was het moment waarop hij door een vriend die fysiotherapeut is en op haptonomische basis werkt, hulp aangeboden kreeg.

Roben herinnert zich de eerste sessies nog goed. Als de therapeut naar zijn buik wees, deinsde hij al terug. Het werken met naderingsoefeningen was voor hem erg belangrijk en het werd duidelijk dat hij - onbewust - ernstig over zijn grenzen was gegaan. Te leren wat klopt en goed is voor hem kost meerdere sessies.

Dan volgen sessies op de bank. De geijkte Crohn-plekken (beneden het middenrif, dunne darm, dikke darm) kan Roben in eerste instantie niet laten aanraken: als het eindelijk zover komt, blijken zijn middenrif en zijn buik keihard. Het lukt Roben geleidelijk om hier meer te ontspannen, meer ruimte in te nemen en minder stress in zijn buik vast te houden. En dat laatste is erg belangrijk, omdat dat ook de activiteit van Crohn dan vermindert. Hier ligt een belangrijke meerwaarde van de haptonomie.

Roben heeft sinds tweeënhalve maand weinig klachten. De bevriende therapeut wilde echter verder: hij bood diepere buikmassage aan om de verklevingen bij de darmen te doen verminderen. Dit leidde echter tot opnieuw bloedingen en diarree. En het gaat Roben uiteindelijk ook te ver: de behandelingen zijn erg pijnlijk en daarnaast vindt hij het moeilijk om zich over te geven, omdat de therapeut een vriend van hem is.

Wel wordt duidelijk dat hij iets moet met oud zeer, omwille van zijn gezondheid maar ook voor zijn relatie. Roben is hiervoor nu in psychotherapie. Hij wil dichter bij zijn gevoel komen te staan, zodat hij zijn grenzen eerder aanvoelt. Ik geef aan dat dit ook onderdeel zou kunnen zijn van haptotherapie.

Sandra vertelt dat ze op eigen verzoek een stoma heeft, waardoor vooral haar sociale leven een stuk gemakkelijker is geworden. Dat leidt tot minder stress dat vermindert weer de activiteit van de ziekte van Crohn.

In de film Crohnjuwelen laat zij zien hoe ze een sonde inneemt bij de internist. Ze heeft ervoor gekozen juist dit te filmen omdat er weinig of geen voorlichting gegeven wordt over hoe je daarmee om kunt gaan. Ze laat zien hoe je door middel van de acceptatie van de sonde, door ‘mee te slikken’, zelf het tempo kunt aangeven en daarmee de weerstand tegen het onderzoek kunt verminderen. De omgekeerde route, de sonde er weer uit trekken zoals het meestal gaat, geeft een rauwe keel. De sonde als het ware uitademen, ‘puffen’, hem teruggeven met behulp van je eigen lichaam, zou wat Sandra betreft onderdeel kunnen zijn van een speciale haptonomische begeleiding.

En eigenlijk geldt dit op een vergelijkbare manier ook voor andere darmonderzoeken, nog afgezien van alle emoties van stress, pijn, schaamte die gepaard gaan met dit type onderzoeken – iets waar vaak aan voorbij wordt gegaan door medici en omgeving. De haptonomie zou hier veel in kunnen betekenen.

Wat maakt Crohn voor jou tot een juweel? Mijn slotvraag verrast zowel Roben als Sandra. Zij beschouwen hun verhalen als de juwelen. Maar eenmaal doorpratend is er nog wel een ander juweel: de ziekte maakt je bewust, het geeft bezinning, een pas op de plaats. Je leert jezelf goed aanvoelen, je waardeert gezondheid (want die is niet meer vanzelfsprekend) en je hebt empathie voor andermans pijn.

En de haptonomie helpt enorm bij dit leren voelen en stilstaan bij jezelf. De meerwaarde van haptonomie verwoordt Roben tot slot als: ‘meer balans in jezelf vinden. Het patroon van ontkenning en vluchtgedrag leer je kennen en daarna wordt het gemakkelijker om in contact te blijven met jezelf.’

Onthulling plaqueette ter ere van Anna Terruwe

Cecile den Herder

Afgelopen voorjaar is het vier jaar geleden dat dr. Anna Terruwe, psychiater en grondlegster van de bevestigingsleer, overleed. Op 13 september 2008 wordt in Deurne een plaqueette onthuld ter ere van haar gedachtegoed. Onder deze plaqueette komt de voor velen bekende tekst van haar hand:

[inspringen links en rechts]*Jij mag zijn zoals je bent, om te kunnen worden die je bent, maar nog niet kunt zijn. En je mag het worden op jouw wijze en in jouw uur.*[einde inspringen]

Het schrijven van deze aankondiging voor Haptonomisch Contact was voor mij aanleiding om een aantal van Terruwes boeken te lezen evenals het eerste deel in de Terruwe-reeks: *Verhalen over hoe we met elkaar omgaan*, onder redactie van A. Schortinghuis (Budel, 2006) en de symposiumbundel *Raakvlak heel de mens*, met bijdragen van Veldman, Dijkhuis, Menges en Terruwe zelf (Leiden, 1976).

Het was een plezier deze teksten in de rustige zomermaanden te lezen. Sommige ervan zijn wel gedateerd maar bevatten tegelijkertijd vaak een kern van waarheid over hoe we elkaar benaderen, onze rollen en onze gevoelens daarbij. Andere teksten zijn weer verrassend actueel. En het is hoe dan ook mooi om te zien hoe dicht het gedachtegoed van Anna Terruwe op sommige punten komt bij de ideeën van Frans Veldman en de haptonomie.

Terruwe beschrijft bevestiging als een totaal afgestemd zijn van de ene mens op de ander waarbij ieder toch zichzelf blijft. Er is dan sprake, zoals zij het noemt, van een open bestaanswijze waarin beiden een gelijk en gelijkwaardig gevoelscontact kunnen aangaan.

Wilt u meer lezen over Anna Terruwe en haar gedachtegoed, neem dan contact op met de dr. Anna Terruwe Stichting, Heerenstraat 20, 6981 CT Doesburg, of raadpleeg een van haar publicaties in het Kenniscentrum Haptonomie te Doorn.

Van het Kenniscentrum

Margriet van Andel en Els Plooi

kenniscentrum

haptonomie

Het Kenniscentrum is sinds oktober 2007 door veel mensen benaderd, per mail en telefonisch. Voor mensen vanuit de wereld van de haptonomie met vragen als:

- De haptonomie kan in mijn werkveld meer plek krijgen. Ik moet een beleidsstuk hierover schrijven. Zijn er onderzoeksgegevens die ik kan vermelden?
- Ik wil zelf onderzoek gaan doen op het gebied van haptonomie. Kan ik daar een gesprek over krijgen?
- Ik geef les aan studenten van een HBO opleiding. Voor hun masterstudie moeten zij onderzoek doen. Heeft het Kenniscentrum mogelijkheid daarvoor?
- Ik wil schrijven over haptonomie bij mensen met een verstandelijke beperking. Kan ik daar ondersteuning bij krijgen?
- Kan het Kenniscentrum meedenken met Haptonomisch Contact?

Ook geven veel collega's informatie door, waarvoor onze dank!

Ook de 'buitenwereld' weet het Kenniscentrum te vinden met vragen zoals:

- Weet u een opleiding in de haptonomie of haptotherapie in het Engels? Ik ben psycholoog en fysiotherapeut in Griekenland.
- Ik ben vroedvrouw in Zuid-Afrika. Is er een cursus haptonomie in Nederland deze zomer?
- Is er een opleiding in België?

Het Kenniscentrum is hierin vooral een wegwijzer.

Een belangrijke vraag die gesteld werd, vonden we:

'Is haptonomie alternatief?'

De vraagsteller heeft contact gehad met de Academie voor Haptonomie en het ITH over deze vraag en wil nu graag de visie van het Kenniscentrum. Zij heeft ervaring met fysiotherapie op haptonomische basis. Het komt haar zeer krampachtig over om haptonomie niet alternatief te noemen. Vanuit klanten is dit onbegrijpelijk, zegt ze. Die zoeken juist een stap uit het zuiver reguliere.

Het Kenniscentrum antwoordt:

'De Academie voor Haptonomie leidt mensen op die in de reguliere gezondheidszorg, welzijn en het onderwijs werken en daar de haptonomische inzichten en fenomenen toepassen binnen hun beroep. Zoals de fysiotherapeut op haptonomische basis die u

behandeld heeft. De Academie voor Haptonomie en het ITH leiden daarnaast mensen op tot haptotherapeut. Dezen beginnen vaak een eigen praktijk. Hun werk grenst aan het reguliere in die zin, dat er veel verwijzingen komen van reguliere hulpverleners uit de medische en psychologische hulpverlening. Een haptotherapeut houdt dan ook contact met de reguliere hulpverlening. De zorgverzekeraars vergoeden haptotherapie doorgaans vanuit de alternatieve hulpverlening (in het aanvullende fonds). Hulpverleners die onder die noemer vergoed worden door zorgverzekeraars voldoen aan allerlei kwaliteitscriteria, zo ook de haptotherapie.'

DUS is haptotherapie nu alternatief? Ja, in die zin dat het nog niet behoort tot het standaard in de gezondheidszorg aangeboden. En ook in zoverre de haptotherapie vaak aanvullend werkt op het reguliere aanbod. Maar we zijn zeker niet principieel alternatief. In feite is onze opvatting dat de haptonomie geïntegreerd zou moeten worden in de reguliere gezondheidszorg, welzijn en het onderwijs. Zodat zorg, begeleiding en onderwijs overal mensgericht wordt, de mens aanspreekt op zijn eigen vermogens en kracht, persoonsgerichte affectieve aandacht aan de basis staat, zorg in verbondenheid met de zorgvrager wordt gegeven en mensen die daarvoor komen, begeleid worden in het ontplooiën van hun vermogens zich met anderen te verbinden en daarbinnen zichzelf niet kwijt te raken.'

Ingezonden brief

Levenslust en levenskunst - het levenswerk van Frans Veldman

Door Drs. Coos Stolper

In aansluiting op mijn ingezonden brief in HC2 van juni 2008, heb ik een introductie toegezonden over het zo uiterst belangrijke, in het Nederlands vertaalde, standaardwerk – ‘Opus Princeps’ – van Frans Veldman. Helaas bleek mijn introductie te laat te zijn voor plaatsing, bovendien had de redactie reeds onder de titel ‘Voor U gelezen’ een artikel van Mia van Luttervelt geplaatst, dat m.i. een poging weergeeft van een aanbeveling van dit ‘O.P.’

Intussen is het H.C. van juni verschenen, waar ik met toenemende verwondering kennis van heb genomen door het grondig te lezen.

Alvorens ik alsnog aandacht wil besteden aan het O.P. van Frans Veldman, acht ik het van belang mijn verwondering te verklaren, via een weergave van de feitelijkheden die haar verwekt hebben.

1e Op de omslag van het H.C. van juni 2008, wordt het boek aangekondigd (beschouwd) als ‘een eerste aanzet tot discussie’.(!)

Wie Frans Veldman kent, weet dat hij zowel in zijn publicaties als tijdens zijn opleidingscolleges, altijd nadrukkelijk stelt niet geneigd te zijn tot deelname aan discussies, disputen, en dergelijke, daar deze vrijwel steeds vervallen tot redetwisten en redematies (gewoonlijk met een ongunstige gevoelswaarde), en zelden tot een transparante zinvolle overeenstemming leiden.

Integendeel: Frans is te allen tijde bereid tot een openhartige dialoog betreffende de axiologisch verifieerbare haptonomische gegevens, binnen het kader van een goede, onderlinge, vertrouwenswaardige verstandhouding, d.w.z. in wederzijds respect en waardering: betrouwbaarheid. Dat maakt een essentieel deel uit van de fundamentele ethiek welke de haptonomie representeert.

2e Op de eerste pagina van haar bespreking stelt de schrijfster: ‘Zelf noemt Frans zijn lijvige boekwerk een essay en stelt, tussen haakjes daarachter: een probeersel’ (sic!).

Deze degraderende toevoeging, geeft blijk van een wanbegrip en misduiding van het begrip essay.

Een essay wordt internationaal binnen de kaders van wetenschappelijke introducties van ontdekkingen, beschouwingen, stellingnamen, nieuwe bevindingen, e.d. officieel gekwalificeerd als een goed gefundeerde en geconcretiseerde, niet te

korte, verantwoorde verhandeling betreffende een wetenschappelijk onderwerp, specifiek gekenmerkt door een goede persoonlijke stijl, waarbinnen sprake is van verantwoordelijkheidsgevoel en bescheidenheid.

Het is binnen deze context dat Frans in zijn originele standaardwerk soms de term essay gebruikt voor de representatie van de daaraan inherente zeer specifieke en oorspronkelijke haptonomisch-fenomenologische en -empirische feitelijkheden.

3e Zeer nadrukkelijk stelt Frans in zijn boek dat, voor een goed begrip, kennis- en inzichtverwerving, het in alle opzichten van essentieel en fundamenteel belang is zijn O.P. van het begin tot het einde eerst in de volgorde der hoofdstukken te lezen, het daarna meerdere malen te herlezen en uiteindelijk grondig te bestuderen.

Tot mijn grote bevreemding las ik in de tekst van Mia van Luttervelt (op pag. 18) nota bene de weinig aanmoedigende aanbeveling te beginnen met hoofdstuk 3!

Frans citeert in zijn voorwoord niet voor niets de filosoof Bachelard betreffende fundamentele en veelomvattende literatuur:

‘Het is een lange weg van het gelezen boek naar het begrepen boek en even zo goed alsnog een hele weg van het begrepen boek tot aan het in zijn geheel geïntegreerde boek!’

Tegen deze achtergrond vroeg ik mij af: wat behelst feitelijk de titel boven het artikel betreffende het boek van Frans: ‘Voor U gelezen’?

Alhoewel ik nog meer uitgebreid op deze bespreking van het standaardwerk van Frans zou kunnen ingaan, wil ik hiermee volstaan en van hier af mijnerzijds een inleidende beschouwing van dit hoogst belangrijke levenswerk aanbieden.

Inleidende beschouwing

Wie *Levenslust en levenskunst* aandachtig leest en daarna bestudeert – hetgeen ik inmiddels met groot genoegen meerdere keren gedaan heb – zal mogelijk kunnen ervaren hoe deze, in detail zorgvuldig beschreven, affectieve mensbenadering een gelukkig gevoel van bewustwording schenkt: van herkenning van ons mens-zijn en de persoonlijke beleving daarvan; althans dat overkomt mij regelmatig.

In hoofdstuk 1 beschrijft de auteur de evolutie van het menselijke gevoelsleven aan de hand van de voorstelling betreffende het ontstaan van het ééncellige leven en de noodzaak van levensbehoud, op grond waarvan de oorsprong van onze affectieve vermogens begrepen zou kunnen worden. In dit hoofdstuk wordt de lezer direct uitgenodigd zich vertrouwd te maken met de haptonomische mensbenadering o.a. door de introductie van de vijf vitale hoedanigheden van de primitieve tastzin of, beter gezegd, van de tact, hetwelk de basis blijkt te zijn van leven en van de

ontwikkeling van het gevoels- en gemoedsleven, van de Affectiviteit (zie ook pag. 42, voetnoot). De haptonomie laat ervaren en beleven dat de volledige ontplooiing van deze menselijke eigenschappen (happerceptief voelen, ervaren, beleven, waaronder het persoons-eigene) de mens helpen om te groeien en te rijpen naar een persoon-zijn: in de haptonomische betekenis, via de vorming van ons IK-bewustzijn ('Moi-conscient', pag.131), ons Zelf-bewustzijn en uiteindelijk naar de vervolmaking hiervan: de openbaring van ons Zelf (Ipséiteit, pag.148, zie ook voetnoten).

De uitgebreide beschrijving van de essentie van de affectieve mensbenadering wordt voor de lezer nog concreter aan het einde van het eerste hoofdstuk, door de definiëring van alle aspecten van de haptomimiek die 'het eigene van de mens vertolkt: zijn persoonlijke manier van in-de-wereld-zijn, van omgaan met de wereld en zich aanwezig-stellen, in alle vormen van representatie die hem in communicatie brengen met die wereld'(pag. 69).

Voor het eerste hoofdstuk heb ik veel tijd genomen om de presentatie van fenomenen en beschouwingen met betrekking tot het menselijk leven tot mij door te laten dringen en te begrijpen, alsmede om mij een beeld daarvan te vormen. Voor mij is het compleet nieuw geweest om de menswording op deze affectieve thymesthetische wijze te beschouwen, waarbinnen alle menselijke communicatieve eigenschappen in hun complexiteit, vanaf de conceptie gedetermineerd worden. Het heeft mij een levendige, bewuste voorstelling gegeven hoe wij allen, vanaf ons prille begin hunkeren naar het affectief-bevestigende thymotactiele contact; wij kunnen dit voor de ontplooiing van onze affectieve vermogens niet ontberen.

Mijn enthousiasme voor de Nederlandse vertaling van dit O.P. komt voort uit de constatering dat ik geen ander wetenschappelijk werk ken dat zo'n compleet beeld schetst van de menselijke vermogens om buiten zichzelf tenderend, ruimtelijk, gevoelsmatig gewaar-zijnd present te zijn, door een samenhangende en logische beschrijving van alle fenomenen die van wezenlijke en fundamentele betekenis zijn voor ons mens-zijn. Deze beschrijving is zo duidelijk en concreet dat wij in staat gesteld worden bij te dragen aan menselijk levensgeluk: het nodigt uit en doet een indringend appel om het meest essentiële in onszelf te ontplooien en tot ontwikkeling te brengen.

In het tweede hoofdstuk worden een aantal begrippen zoals thymose, eidese en noese geïntroduceerd en verklaard; zij verschaffen inzicht over de ontwikkelings- en rijpingsfasen van het gevoels- en gemoedsleven vanaf de geboorte.

Hoofdstuk 3, getiteld *Mens Worden*, sluit hierop aan met een beschouwing over hoe de mens zijn sociale leefwereld en zichzelf kan gaan ontdekken binnen de belangeloze, liefdevolle, inhoud- en betekenisvolle liefde (gidsende Philia, pag. 342) – van in de eerste plaats zijn ouders – om zijn affectieve vermogens: gezamenlijk de hapsis = grondbeginsel van leven, genoemd, volledig te ontplooien. Deze

thymesthetische menswording voltrekt zich op basis van een adequaat aanbod van het affectief-bevestigende thymotactiele contact.

Dit specifiek haptonomische, tactiele contact doet een adequaat appel op de ander om zich te representeren op een zodanige wijze dat er sprake is van een goede, duidelijke affectieve communicatie. Binnen deze ontmoeting vermag de mens zichzelf te openbaren en ontdekken hoe hij zelf betekenis en inhoud geeft aan zijn persoonlijk leven, om tevens te ervaren welk geluk daarin voor hem besloten ligt. De haptonomie heeft inmiddels, gedurende meer dan 60 jaar, aangetoond dat zij binnen de professionele toepassing in de gezondheidszorg en de opvoeding, respectievelijk de patiënt en het opgroeiende kind kan helpen een eigen levensweg te zoeken, deze te verkennen en zichzelf te ontdekken: gelukkig te zijn.

Het aanwezig stellen van dit affectief-bevestigende thymotactiele contact door de daartoe professioneel geschoolde therapeut biedt, in wederkerigheid, het vermogen om zijn persoonlijk goed te representeren: zich in zijn wezen te openbaren binnen deze respect- en vertrouwensvolle ontmoeting.

Patiënten die dit bewust ervaren, getuigen vaak direct van hun gevoel van innerlijke rust, de beleving van hun eigen gemoed ('levensmoed'), waarbinnen zij intuïtief zeker-zijn d.w.z. een gevoel van innerlijke zekerheid ervaren. Zij geven dan de indruk minder behoefte te voelen tot piekeren, tot rationaliseren: zij voelen zich ontvankelijker voor hun gevoelsbelevingen en beleven als zodanig hoe zij redelijk hun leven vermogen te overdenken en te beschouwen. Voor de therapeut is hier het haptonomisch adagium van groot belang: Presentie, Transparantie en Prudentie (= Respect) (pag. 487).

Indien wij de wens koesteren de haptonomie te gaan begrijpen en te doorgronden, dan is dit oorspronkelijke, authentieke, wetenschappelijke levenswerk van Frans Veldman – de bibliografie is als voetnoot op de betreffende pagina of achter het hoofdstuk (18) geplaatst – een uitdaging voor onze studiezijn. Willen wij deze wetenschap toepassen in ons beroep, dan is een adequate scholing onmisbaar op een zodanige wijze dat wij in de gelegenheid zijn daardoor persoonlijk te beleven en te doorleven welke inhoud het thymesthetische contact kan hebben voor onszelf en voor de ander; dit laatste is slechts mogelijk te beleven door middel van onze empathische en zinvol toegepaste happerceptieve presentie. Binnen dit kader is het van determinerend belang om deze gevoelsuiting van de ander te respecteren d.w.z. te behoeden en te beschutten; ons deze niet toe te eigenen.

De verschijning van deze vertaling van *Haptonomie Science de l’Affectivité, Redécouvrir l’Humain* in het Nederlands, met daarin opgenomen de essentie van het boek *Amour et Raison* – o.a. door toevoeging van twee hoofdstukken (hfst. 2, 20) – biedt de gelegenheid ons vertrouwd te maken met het huidige, internationale, wetenschappelijke niveau van de haptonomie.

De compacte schrijfstijl van de auteur vergt veel aandacht en studie van de lezer, echter de gewoonte van Frans om verklaringen van specifieke woorden en begrippen in een voetnoot op te nemen, heeft het mij gemakkelijker gemaakt de haptonomie in zijn context te begrijpen en te bestuderen.

De Franse uitgave is voorzien van een begrippenindex; wellicht komt deze er ook in de tweede druk van het Nederlandse boek.

Indien er behoefte mocht zijn aan een meer uitgebreide bespreking door mij van dit boek, dan is daar misschien ruimte voor in het volgende Haptonomisch Contact.

U veel lees- en studieplezier toewensend, Almen, juli 2008

Mw. drs. Coos Stolper,
Eerstelijns- en Gz-psycholoog

NB: Mijn beschouwing heb ik eerst ter kennisname aan Frans aangeboden, die als volgt daarop reageerde: ‘Hartelijk dank Coos, ik ben het alleszins met je eens en hoop dat de opgeroepen misvattingen mogen worden voorkomen, c.q. opgehelderd.’

Levenslust en levenskunst, zin, inhoud en betekenisverlening aan het persoonlijk leven binnen de menselijke samenleving – Frans Veldman

2008, Van der Veer Media, Blaricum, ISBN: 978-90-79166-02-2.

Paperback. 492 pp., geïllustreerd € 59,50.

Vertaling: Jorinde Brokken onder redactie van Frans Veldman en Anne-Marie van Polen.

Essays over haptonomie – mens worden – en 'De probeersels van Montaigne'

Reactie op Coos Stolpers kritiek op mijn bespreking van Veldmans *Levenslust en Levenskunst* in de boekenrubriek 'Voor u gelezen' van HC 2008-2. Door Mia van Luttervelt, oud-eindredacteur van HC.

Antwoord kritiekpunt 1: zie naschrift redactie.

Antwoord kritiekpunt 2: 'Probeersel' is de oorspronkelijke betekenis is van het franse 'essay'. Daar is niets degraderends mee bedoeld, integendeel. Van Dale definieert 'essay' en 'essayeren' als 'proef, proberen, toetsen': niet te korte, voor een ruim publiek bestemde, subjectief gekleurde verhandeling over een wetenschappelijk of letterkundig onderwerp, gekenmerkt door goede, persoonlijke stijl.' De Fransman Montaigne wordt beschouwd als de grondlegger van het schrijven van deze 'essays', 'probeersels'. Zijn prachtige teksten behoren tot de hoogtepunten van de Europese literatuur.

Voor wie geïnteresseerd is in schrijven en goed lezen, kan het boekje *Schrijven met Montaigne* van Tanja Dobbelaar, een bron van inspiratie vormen. Dit boekje 'behandelt zowel de essayistiek in het algemeen als het werk van de zestiende-eeuwse filosoof Michel de Montaigne in het bijzonder'. Na vierhonderd jaar 'zijn deze essays nog steeds fris van toon, wijs van inhoud en interessant voor een breed publiek'. De leidende vraag in Tanja's boekje is: Hoe kan een essayist tegen zichzelf, de wereld en de lezer aankijken om heldere, toegankelijke, inspirerende essays te schrijven die de moeite van het lezen waard zijn? (...) Immers, als je geen journalistiek wilt bedrijven, geen wetenschappelijk artikel wilt schrijven, jezelf niet als verhalen vertellende literator beschouwt, hoe moet je jezelf en je essays dan bezien? (...) Per slot van rekening wil een essayist niet alleen maar formuleren of amuseren. Hij of zij wil vooral ook iets beweren, stelling nemen.' Het ene 'probeersel' gaat misschien na lang schaven toch de prullenbak in, het andere schrijft geschiedenis.

Antwoord op kritiekpunt 3: Frans Veldman is een erudiete man van grote kennis en ervaring die zijn diepe levenswerk van meer dan zestig jaar aan het papier heeft toevertrouwd. Veel lezers van *Haptonomisch Contact* zullen zijn boek niet meteen kunnen behappen. Zij lijken mij aanvankelijk het meest geïnteresseerd in het kernhoofdstuk 3: *Mens worden*. Dat grijpt de lezer meteen bij de lurven en confronteert hem met zijn levenstaak: mens worden, met geweten en verantwoordelijkheid. De echte, grondige en gemotiveerde studie van Veldmans levenswerk komt dan wellicht later wel...

Naschrift van de redactie

Het woord discussie kent twee betekenissen: gedachtewisseling en redetwist (Van Dale). Met de tekst 'een eerste aanzet tot discussie' werd door ons bedoeld: het op gang brengen van een gesprek, een gedachtewisseling. Als het door sommigen niet als zodanig is gelezen, spijt ons dat.

Wij hopen dat de bijdragen in *Haptonomisch Contact over Levenslust en levenskunst* de gedachtewisseling en het gesprek over de betekenis en inhoud van het boek van Frans Veldman verder op gang zullen brengen – dat is een van de doelen van ons vakblad voor haptonomie. Wij zien uit naar nieuwe gedachten hierover, en sluiten hierbij de discussie over volgorde waarin het boek gelezen zou moeten worden en de betekenis van het woord essay.

'LEVENSLUST en LEVENSKUNST'

**Zin, inhoud en betekenisgeving
aan het persoonlijk leven binnen de
menselijke samenleving.**

**HET UIT HET FRANS VERTAALDE OPUS PRINCEPS
VAN FRANS VELDMAN**

Reuzenpaperback: 495 pagina's met full colour illustraties

Prijs: 59,50

Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

ISBN 978-90-79166-02-2

U kunt het boek ook bestellen bij de uitgever:

vanderveer.media@hetnet.nl

(de uitgever brengt extra € 7,50 verzendkosten in rekening)

ROËL uw partner in verzekeringen

Haptotherapeuten Verzekeringspakket

Financieel Adviesbureau ROËL biedt voor haptotherapeuten de mogelijkheid verzekeringen te treffen met aantrekkelijke voordelen in de vorm van:

- collectiviteitskorting -
- uitgebreide specifiek op beroep afgestemde dekking -
- persoonlijke advisering -

PRAKTIJKPAKKET

- Aansprakelijkheid beroep
- Rechtsbijstand beroep
- Extra kosten / bedrijfsschade
- Inventaris

PRIVÉ-PAKKET

- Woonhuis
- Inboedel
- Auto
- Aansprakelijkheid privé
- Rechtsbijstand privé
- Doorlopende reis

INKOMEN EN ZORGPAKKET

- Pensioen
- Arbeidsongeschiktheid
- Ziektekosten
- Ongevallen

Financieel Adviesbureau ROËL

Antwoordnummer 358
3740 VB BAARN
telefoon 035 54 890 90
Fax 035 54 890 91

Agenda

Deze agenda is zo zorgvuldig mogelijk samengesteld. Er kunnen echter altijd wijzigingen optreden in de data. Informeer daarom vooraf altijd nog even bij de betreffende organisatie.

Wilt u uw activiteit ook vermeld zien in deze agenda? Mail uw gegevens naar: ruthtervoort@planet.nl

25 september 2008 Opening Academiejaar aan de Academie te Doorn.
19.30 -21.00 uur. Lezing door Monica Pollmann
Ontvangen, bevestigen en autonomie bevorderen.
Haptonomische begeleiding vanaf de conceptie tot 8 maanden na de bevalling.
Aanmelding via de website www.haptonomie.nl

22 november 2008 10.00-18.00 uur. Eerste Lustrumviering voor leden van de VHZB.
Thema: *De waarde van HZB binnen de verloskunde aantoonbaar gemaakt.*
Voor nadere informatie en aanmelding, zie de website: www.vhzb.nl

Activiteiten van de verschillende opleidingen kunt u vinden op:

www.ith-haptonomie.nl

www.haptonomie.nl

www.synergos.nl

Haptonomisch Contact

Prof. van Vollenhovenlaan 7, 3741 DH Baarn • www.haptonomischcontact.nl